

De veertig soroks Michaïl Boelgakov

Boelgakov beschrijft vier taferelen vanaf zijn aankomst in Moskou in 1921 tot begin 1923. Ze werden gepubliceerd door Nakanune in Berlijn op 15 april 1923. Nederlandse vertaling van Carel Schouten.

Uit de archieven van
De meester en Margarita

<http://www.masterandmargarita.eu>

Webmaster

Jan Vanhellemont
Klein Begijnhof 6
B-3000 Leuven

+3216583866
+32475260793

De veertig soroks ¹

Ik zeg u beslist: niet snel zal er een andere hoofdstad als Moskou gevonden worden.

HET EERSTE TAFEREEL: NAAKTE TIJDEN

Het eerste tafereel was gehuld in een dichte duisternis, omdat ik 's nachts Moskou binnen kwam reizen. Het was aan het eind van september 1921. Tot aan mijn dood zal ik die verblindende lantaarn op het Branskij station niet vergeten en ook de twee lantaarns op de Dorogomilovskij brug niet, die de weg wijzen naar mijn hoofdstad. Want, wat er ook gebeurt, wat ze ook zeggen, Moskou is onze moeder, Moskou is onze eigen stad. En dus, het eerste tafereel: een en al duisternis en drie lichtjes.

Later bij daglicht was Moskou aanvankelijk in een druilerige herfstnevel gehuld, in de daaropvolgende dagen heerste er een krakende vorst. Witte dagen en een grof lakense jas. Grof laken, grof laken. Oh dat verduivelde laken! Ik kan niet beschrijven hoe koud ik het had. Ik had het koud en rende. Ik rende en had het koud.

Nu iedereen is vetgemest met vetten en fosfor, beginnen de dichters te schrijven wat een heldhaftige tijden dat waren. Categorisch verkondig ik, dat ik geen held ben. Dat zit niet in mijn natuur. Ik ben een gewone man – geboren om te kruipen – en kruipend door Moskou was ik bijna van honger gestorven. Niemand wenste mij te eten te geven. Alle rijke burgers sloten zich op achter deurkettingen en zogen door een spleetje vervalste mandaten en certificaten op. In mandaten gehuld als in lakens, verdroegen ze uitstekend de honger, de kou, een plaag van "sijsjes", de arbeidsbelasting en dergelijk onheil. Hun harten werden gevoelloos als de broden, die toen onder de klok op de hoek van de Sadovaja en Tverskaja verkocht werden.

Je hoefde niet naar de helden te gaan. De helden waren zelf zo arm als kerkratten, en ze voedden zich met een soort gele grutten, waarin kleine mooie op amethisten lijkende steentjes opdoken.

Ik kwam juist temidden van beide groepen terecht, en volstrekt duidelijk en eenvoudig lag voor mij het lootje met het opschrift – de dood. Toen ik dat had gezien, leek het net alsof ik wakker werd. Ik ontplooidde een ongehoorde, monsterachtige energie. Ik ging niet dood, ondanks dat slagen in de vorm van hagel op me neerstortten, en bovendien van twee kanten tegelijk. De rijke burgers verjoegen me bij de eerste blik op mijn pak naar het kamp van de proletariërs.

De proletariërs wilden me uit mijn woning zetten op grond van het feit dat indien ik geen rijke burger van het zuiverste water was, ik in elk geval het surrogaat ervan ben. Maar ze hebben me er niet uitgezet. En ze zullen me er ook niet uitzetten. Dat kan ik u verzekeren. Ik heb de beveiligingsmethoden van beide kampen overgenomen. Ik liet me begroeien met mandaten, zoals een hond met een vacht, en ik heb me aangeleerd me met fijne veelkleurige pap te voeden. Mijn lichaam werd mager en pezig, mijn hart van ijzer, mijn ogen oplettend. Ik werd gehard.

¹ Staat voor: een genootschap van 40 kerken in Moskou

Gehard, met certificaten op zak, in grove kleding, liep ik door Moskou en zag ik een tafereel. De ramen waren bestoft. Ze waren dichtgespijkerd. Maar ergens werd al in gebakjes gehandeld. Op de hoeken was in elk geval een uithangbord geplaatst met de tekst "Verspreider van..." Al slaat u me dood, tot nu toe weet ik niet, wat ze daar verspreidden. Binnen was niets, behalve spinnenwebben en een verschrompeld wijfje met een versleten wollen doek in het duister. Het wijfje, zoals ik me nu herinner, zwaaide met haar armen en mompelde hees:

- Gesloten... gesloten, en, kameraad, er is niemand hiero!

En daarna stortte ze zich in een luik.

Mogelijk dat dat heldhaftige tijden waren, maar het waren naakte tijden.

HET TWEDE TAFEREEL: VAN BOVEN NAAR BENEDEN

Op een grijze dag in april klom ik op het hoogste punt in het centrum van Moskou. Dat was het hoogste puntje – het bovenste platform op het platte dak van het huis van de voormalige Nirensee, en thans het huis van de Sovjets aan de Gnezdnikovskij steeg. Moskou lag beneden tot aan de uiterste randen zichtbaar. Geen rook, geen mist spreidde zich boven Moskou uit, maar door een lichte nevel keken de talloze daken, de fabriekspijpen en de koepels van de veertig soroks. Een aprilwind woei over de platte daken, erboven was het leeg, zo leeg als in mijn hart. Maar toch was dat reeds een warme wind. En het leek wel of hij van beneden kwam aanwaaien, of er warmte opsteeg vanuit de schoot van Moskou. De warmte bromde nog niet, zoals de schoot van grote, levendige steden dreigend en vreugdevol bromt. Maar van beneden steeg er door het dunne gordijn van nevel steeds een of ander geluid op. Het was onduidelijk, zwak, maar allesomvattend. Van het centrum tot de ringen van de boulevards, van de ringen van de boulevards ver weg tot de uiterste randen, tot de blauwgrijze nevel, die de buiten Moskou gelegen gebieden bedekte.

- Moskou maakt geluid, zo lijkt het, - zei ik onzeker, en boog me over de leuning.
- Dat is de NEP², - antwoordde mijn metgezel terwijl hij zijn muts vasthield.
- Wil je dat verdomde woord niet meer gebruiken! - antwoordde ik. - Het is helemaal niet de NEP, het is het leven zelf. Moskou begint te leven.

Ik was verheugd en angstig. Moskou begint te leven, dat was duidelijk, maar waar kom ik te wonen? Ach, dat waren nog eens moeilijke tijden. Je kon niet zeker zijn van wat de volgende dag zou brengen. Maar toch aten ik en op mij lijkende mensen al geen grutten en sacharine meer. Er was vlees bij het middageten. Voor het eerst in drie jaar "ontving" ik geen schoenen, maar "kocht" ik ze; ze waren niet twee keer zo groot als mijn voet, maar slechts een maat of twee te groot.

Beneden was het druk en nogal angstaanjagend. De nepmannen reden in koetsen, en vertoonden onbeschaamd gedrag in heel Moskou. Ik keek angstig naar hun gezichten en kreeg een rilling bij de gedachte, dat ze heel Moskou zouden vullen, dat zij gouden tienroebelstukken in hun zak zouden hebben, dat ze mij uit mijn kamer zouden gooien, dat ze sterk, brutaal, kwaadaardig zouden zijn en harten van steen zouden hebben. En toen ik van het hoogste punt in de mensenmassa afdaalde, begon ik opnieuw te leven. Ze hebben me er niet uitgegooid. En dat zullen ze ook niet doen, daar durf ik zeker van te zijn.

² Nieuwe Economische Politiek

Beneden wachtte me iets plezierigs, want er is geen NEP zonder goeds: de wijfjes met gaten in hun doeken waren er allemaal tot de laatste aan toe uitgegooid. Het spinnenweb was verdwenen; in de ramen brandden ergens elektrische gloeilampen en er hingen bretels als guirlandes.

Dit was in april 1922.

HET DERDE TAFEREEL: IN VOLLE GANG

Op een bedrukte avond in juli klom ik weer op het dak van datzelfde negen etages tellende gebouw van Nirensee. Als kettingen van lichtjes straalden de ringboulevards, en stralen van lichtjes liepen tot aan de randen van Moskou. Het stof kwam hier niet terecht, maar het geluid wel. Nu was dat een goed te onderscheiden geluid: Moskou bromde, zoemde van binnen. De lichtjes, zo leek het, flakkerden nu eens geel, dan weer wit, in de diep donkerblauwe nacht. Er klonk geknars van de trams, die beneden klingelden, en dof, om het hardst, kwamen geluiden van orkesten van de boulevard. Op de uitkijktoren flakkerde licht. Een apparaat zoemde – op het scherm was een huis met witte pilaren van een landheer te zien. En op het onderste platform, dat het bovenste omzoomde, ritselden in windvlagen servetten op de tafels en in rokkostuum geklede mensen renden met glinsterende borden rond. De nepmannen klommen ook het dak op. Onder mijn voeten waren vier platgedrukte hoofden met lage voorhoofden en stevige kaken te zien. Vier opgemaakte vrouwelijke gezichten prijkten tussen de hoofden van de nepmannen, en de tafel stond vol bloemen. Witte, rode en blauwe rozen bedekten de tafel. Er waren slechts vijf stukjes vrije ruimte op de tafel, en die stukjes waren gevuld met flessen. Op het podium zong iemand met een rood hemd aan met zijn partner – een meisje met een overgooier aan – een volksrijmpje:

Bij Tsjitsjerin in Moskou
Is een muziekuitgeverij!

Een piano klatert in watervallen uiteen.

- Bravo! – riepen de nepmannen, klinkend met hun glazen, nog eens!

De meid die er van boven platgeslagen uitzag en die geen benen leek te hebben trippelde naar de tafel met een vaas vol bloemen.

- Nog eens! – riep een nepman, trappelde met zijn voeten, omarmde de dame met zijn linkerarm bij haar taille, en met zijn rechterhand kocht hij een bloem. Vanwege het plaatsgebrek door de vazen op de tafel, stak hij hem bij de dame, precies op de plaats waar haar corsage ophield en haar gele lichaam begon. De dame giechelde, trilde en wierp de nepman zo'n blik toe, dat hij lang dof keek, als door een sluier. De lakei kwam uit het asfalt naar boven en boog zich om. De nepman aarzelde niet langer dan een minuut bij het zien de kaart en bestelde. De lakei zwaaide met een servet, propte zich door de glazen opening en plaatste gericht:

- Acht maal olijven, twee Langet-pecan, twee biefstukken.

Vanachter het podium dreunde en trappelde een onstuimige, vrolijke matrozendans. De voeten lichtten op in lakschoentjes en klokbrokken.

Ik ging naar beneden van het bovenste overloopje naar het onderste, daarna de glazen deur door en over de eindeloos brede Nirenseetrappen ging ik naar beneden en naar

buiten. De Tverskaja straat nam me op met haar lichtjes, de ogen van auto's, het geritsel van benen. Bij het Strastnyj Klooster stond een menigte als een zwarte muur, de auto's claxonnerden, terwijl ze er omheen reden. Boven de menigte hing een scherm. Trillend, als in zwarte puntjes verbrijzeld, troebel geworden, uitdovend en weer oplichtend op het witte doek, dreven er beelden af en aan. Een pantsertrein met open balkons reed schommelend voorbij. Op een balkon zwaaiden de haveloze artilleristen met strikken op hun borst bliksemsnel met hun handen en schoten een projectiel af tegen het geschut. Een uithaal met de arm, het geschut trilde, en er kwam een rookwolk van afgevlogen. Op de Tverskaja straat hoorde je de trams, en de rijweg was een omgewoelde hoop blokken. Er brandden potten met gloeiende kolen. Moskou werd zowel overdag als 's nachts gerepareerd.

Dit was in de benauwde maand juli van 1922.

HET VIERDE TAFEREEL: NU

Soms lijkt het of er in Moskou twee Bolsjoj theaters zijn. Een ziet er als volgt uit: in de schemering gloeit een vurig opschrift. Uit de hoeksteunen rijzen rode vlaggen op. Een spoor van een geplukte adelaar steekt bleek af op het fronton. Een groen vierspan steekt zwart af, de contouren ervan gaan vloeiend over in de schemering. Het wordt duister. Het pleintje is leeg. Onbuigzame figuren in lange schapenpelzen over mantels heen, met helmen op en met geweren met bajonetten opgezet, strekken zich als een keten uit. In de steegjes zitten ruiters te paard met zwarte helmen op. De ramen lichten op. In het Bolsjoj theater vindt een congres plaats.

Het andere ziet er als volgt uit: op het geliefde uur van de muze van het theater, om half acht, is er geen felle ster, zijn er geen vlaggen en geen lange keten van schildwachten bij het pleintje. Er staat een grote massa, zoals dat tientallen jaren het geval was. Tussen de zuilen zijn dofgele vlekken licht. Vriendelijke theaterlichtjes. Zwarte figuren stromen op de zuilen af.

Na een uur of twee hopen zich hoofden op in de halfduistere zaal op de balkons. In de loges op de donkere achtergrond vormen zich rijen lichte driehoeken en ruiten van de uit elkaar geschoven gordijnen. Op het doek zijn golven van licht, en als een golf rolt met het geraas van koper en het gerommel van het koor de triomfmars van Radames. In de pauzes, in het licht, ligt het theater te baden in goud en rood licht en lijkt het net zo elegant als vroeger.

In de pauze ritselt het in de gouden rode zaal. In de loges van de baignoire zitten de door de kapper geknipte vrouwenhoofden. De burgers zitten met het ene been over het andere, en als gehypnotiseerd kijken ze naar de punten van hun lakschoenen (ik heb ook lakschoenen gekocht). De gebruikelijke gang van zaken van het bedrijf tijdens de pauze wordt slechts door een nepmansvrouw geschonden. Ze buigt zich over de balustrade van de loge van de bel-étage en roept opgewonden over de hele parterre, terwijl ze een spreektrompet van haar handen vormt:

- Dora! Kom eens hierheen! Mitja en Sonja zitten bij ons in de loge!

Overdag is het Bolsjoj Theater geel en zwaarlijvig, afgebladderd en versleten. De trams buigen om bij het Malyj Theater, en gaan naar het Bolsjoj Theater. Mur en Merilise³

³ naam van een warenhuis

toont, zodra het donker begint te worden met zijn grote ramen rijen van gele lichtjes. Op het dak staat een rond scherm met de letters "Staatswarenhuis". In het midden van het scherm brandt 's avonds een lamp. Boven het Nezlobinskij theater doven twee regels nu eens uit en lichten dan weer op: "Vanavond zijn de bankbiljetten 251". In de Stolesjnikov steeg staan op een scherm de cursieve regels: "Waarom raden wij aan alleen schoenen te kopen in...". Op het Strastnaja plein staat een scherm op een dak – de annonces zijn nu eens kleurig, dan weer zwart, ze lichten op en doven uit. Daar, maar op een andere hoek licht een koepel op en wordt daarna weer donker. Er staat "Reclame" op te lezen. Steeds meer en meer zijn er van die flakkerende kleurige lichtjes op de Tverskaja, de Mjasnitskaja, de Arbat en de Petrovka. Moskou wordt elke dag sterker overspoeld door lichtjes. In de ramen van de winkels blijven de dienstdoende lampen de hele nacht branden, en in sommige winkels is er om de een of andere reden net zoveel verlichting als overdag. De gastronomische winkels van MPO zijn tot middernacht geopend.

Moskou slaapt nu ook 's nachts zonder het uitdoven van alle vurige oogjes.

's Morgens vroeg klinken sirenes en gerinkel, en op de trottoirs verspreiden zich golven van voetgangers. Vrachtwagens kruipen opspringend en ratelend met kettingen door de ingereden broze grijsbruine sneeuw. Op heldere dagen vliegen van Chondynka vliegtuigen met basgeronk. Op de Loebjanka rijden trams in het rond, zoals voorheen, ze springen naar voren van de Mjasnitskaja en de grote Ljoebjanka. Langs Fjodor onder de oude muur met kantelen komen ze één voor één langs de helling naar beneden naar het Metropool Hotel. Doffe glazen op de begane grond van het Metropool Hotel werden helder, net of ze het wit eraf hadden gehaald, en ze tonen rijen van kleurige boekenkaften. 's Nachts licht een bol boven de oprijlaan op als een kostbare steen. Goskino-II. Ertegenover op het pleintje rees Testov onverwacht op en haalde bij de oprijlaan een kaartje tevoorschijn: boerensoep. Op de Ochotnyj rjad ⁴ zijn de uithangborden zo enorm, dat ze de winkeltjes onderdrukken. Maar op de Goede Vrijdag ziet het er treurig en dof uit. Ze zeggen dat ze hem zullen afbreken. Dat is jammer.

Hoeveel heeft die smalle doorgang tussen de ramen niet gezien aan geslacht vee en stalletjes van antiquairs en de witte zijkant van de kerk, die midden op straat staat. De kapel, die in het midden van het kleine plein stond, op de kruising van de Tverskaja straat met de Ochotnyj rjad en de Mochovaja, is al afgebroken.

De handelskramen op het Rode Plein, dat een paar jaar lang het verbazingwekkende voorbeeld van afschuwelijk verval was, zijn vol winkels. In het centrum bij de fontein zoemt en schuifelt een in valuta handelende mensenmenigte. Er is één ding dat hun sympathieke gezichten verpest: een bepaalde uitdrukking van onzekerheid in hun ogen. Dat is volgens mij volstrekt begrijpelijk: in het GOEM zijn slechts drie uitgangen. Iets anders is er aan de hand bij de Iljinskij poort – een plein, een ruimte, ver zicht... De herbergen groeien epidemisch onstuimig. In de rook op de Tsvetnoj boulevard weerklinken rommelend en kletterend de klanken van een "natuurlijke" polka:

Laten we gaan, laten we gaan, lieve engel,
Met jou de polka dansen.
Ik hoor, hoor, oor, oor, oor
De geluiden van een onaardse polka!!

De koetsiers draaien zich nu om op hun bok, nemen deel aan het gesprek, klagen over zware tijden, over het feit dat ze met velen zijn, en het publiek dat uit is op de tram. De wind doet bioscoopreclames op de weg dwars over de straten opwaaien. De omheiningen zijn verdwenen onder de miljoenen veelkleurige affiches. Ze roepen op voor nieuwe buitenlandse films, kondigen "De rechtszaak van prostituee Zaborova, die een roodarmist met syfilis heeft besmet" aan en tientallen disputeren, lezingen en concerten.

⁴ de Wildmarkt

Ze beoordelen "Sanin", ze beoordelen "Het gat" van Koeprin, ze beoordelen "De vader van Sergij", ze spelen Wagner zonder dirigent, ze voeren "De wereld recht overeind" op met oorlogsschijnwerpers en auto's, ze geven concerten over de radio, kleermakers naaien schuttershemden, en glimmende sterren op hun mouwen en geitenleer, vol ruiten. Ze stortten de kiosks vol tijdschriften en tientallen kranten...

En toen zond de maartzon zijn stralen uit, en smolt de sneeuw. Nog lager zoemden de vrachtwagens, razender en vrolijker. Tegen de Mussenheuvels is al een lint gespannen, daar graven ze, vervoeren ze planken, daar piepen de kruiwagens – ze bereiden een algeheel Russische tentoonstelling voor.

En, zittend bij mij op de vijfde verdieping, in mijn kamer, overladen met oude boeken, droom ik hoe ik 's zomers de Mussenheuvels beklim, daarheen, vanwaar Napoleon keek. En ik zal kijken hoe de veertig soroks branden op de zeven heuvels, hoe Moskou ademt en blinkt. Moskou de moeder.

Nakanune, Berlijn, 15 april 1923